

KAZDAĞI TAHTACI TÜRKMEN KOZMOLOJİSİNDE “HAKKA YÜRÜMEK”

Şeref ULUOCAK*

Özet

Bu çalışma kapsamında Çanakkale yöresi Kazdağı Tahtacı Türkmen kimliği açısından “hakka yürümek” kavramsallaştırması çerçevesinde önem taşıyan “ölüm” olgusuna ilişkin sosyo-kültürel pratikler ve ritüeller takımının sosyolojik açıdan betimleyici ve yorumsamacı bir çerçevede analizi konu edinmektedir. Çanakkale yöresi Kazdağı Tahtacı Türkmen kolektif kimliğinin iki önemli kurucu unsuru olan “etnisite” ve “kızılbaşlık” örüntü entegrasyonlarının, geleneksel olarak bir iş ve uğraş biçimi olarak geçimlerini ağaç kesmek, dilmek, kiriş ve tahta biçmek ve bunu gerçekleştirecek sosyo-kültürel çevre faktörleri ile bütünleşmiş olan “Tahtacılık”; Tahtacı-Türkmen kozmolojisi içinde ölüm ve öte dünyaya ilişkin sosyo-kültürel pratik ve ritüeller takımı açısından “bağdaştırmacı” (senkretik) bir yapı sergilemektedir. Ölüm ritüelleri genel anlamda göz önünde bulundurulacak olursa, Tahtacı – Türkmen – Kızılbaş senkretizminin sosyo-kültürel pratik ve anlam kodları içinde bütünleşik bir yapı sergilediği görülmektedir. Anadolu topraklarına özgü bir inanç sistemi olarak Türkmen sosyo-kültürel etnisitesine eklemlenmiş Kızılbaş-Alevilik’in, heterodoks ve senkretik niteliklerini gözönünde bulunduran bir perspektiften Orta Asya, Orta Asya’dan göç ve Anadolu coğrafyasındaki bağdaştırıcı etkilenimler üzerinden değerlendirilmek zorundadır. Ölüm ritüelleri ve bu ritüellere yüklenen anlamlar, söz konusu bütüncül dinamiklerin, nesnel göstergeler biçiminde görgül hale geldiği önemli sosyo-kültürel pratikler olarak dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tahtacı Türkmen, ölüm, cenaze ritüeli, Hakka yürümek, Kızılbaş Tahtacı

“RETURNING TO GOD” IN MOUNT IDA TAHTACI TURKOMAN MYTOLOGY

Abstract

In this study, socio-cultural practices and rituals concerning the phenomena of death, which is important for Çanakkale Mount Ida Tahtacı Turkomans within the scope of the conceptualization of “returning to God”, are hermeneutically analyzed. “Ethnicity” and “Qizilbash” pattern integrations, which are the two basic components of Tahtacı Turkoman collective identity, and the “Tahtacılık” (Forestry) which is a traditional occupation, exhibit a syncretic structure concerning the rituals and socio-cultural practices about the death and after World within the Tahtacı-Turkoman cosmology. If we are to consider death rituals in general, they

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Çanakkale/Türkiye, uluocaks@gmail.com

DOI: 10.12973/hbvd.71.123

exhibit an integrated structure within the socio-cultural practices and meaning codes of the Tahtacı—Turkoman—Qizilbash syncretism. Any study concerning the founding elements of the heterodox and syncretic qualities of the Qizilbash- Alaouite sect, a belief system specific to Anatolia, which is jointed to the Turkoman socio-cultural ethnicity, must be evaluated over syncretic interactions among Central Asia, migration from Central Asia, and the Anatolia. Death rituals and the meaning system attached to them point to socio-cultural practices where the mentioned integrated dynamics become visual as objective indicators.

Key Words: Tahtacı Turkoman, death, funeral rituals, returning to God, Qizilbash Tahtacı

Giriş

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde kendilerini kollektif kimlik örüntüsü entegrasyonunun *etnisite boyutu* içerisinde Türkmen olarak ve kollektif kimlik örüntüsü entegrasyonunun *din-inanç örüntüsü boyutu* açısından “sünni müslüman” olarak tanımlayan topluluklar bulunmakta olduğu kadar, Çanakkale yöresinde olduğu gibi *Türkmen etnisitesi* içinde oldukları araştırmacılar tarafından yaygın bir biçimde kabul edilen ve kendilerini bu şekilde tanımlayan ancak Anadolu topraklarına özgü bir inanç örüntüsü entegrasyonu biçimi olarak *Kızılbaş-Alevi* inanç biçimi ve ritüellerini de kollektif kimlik örüntüsü entegrasyonu biçimi olarak benimseyen ve uygulayan “*Tahtacı*” olarak nitelendirilen topluluklar da bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında Çanakkale Yöresi Kazdağı Tahtacı Türkmenleri'nin “ölüm” ve “ölüm olgusuna” ilişkin sosyo-kültürel pratik ve ritüellerin nitel saha verileri çerçevesinde betimlenmesi ve söz konusu sosyo-kültürel pratiklere yüklenen anlamların, emik perspektiften oluşturdukları kültürel anlam matrisinin bileşenlerinin yorumlamacı bir çerçevede temellendirilmiş kuram perspektifi içinde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışma kapsamında Çanakkale yöresi Kazdağı Tahtacı Türkmen kimliği açısından “hakka yürümek” kavramsallaştırması çerçevesinde önem taşıyan “ölüm” olgusuna ilişkin sosyo-kültürel pratikler ve ritüeller takımının sosyolojik açıdan betimleyici ve yorumsamacı bir çerçevede analizi konu edinilmektedir.

Ayrıca bu çalışma kapsamında, “Hakka yürümek” olgusu ile bağlantılı olarak, beden-ruh birlikteliğinin ve ayrışmasının, bedenden ayrılan ruhun farklı formlar altında yaşam dünyası ve ötesine ilişkin olarak farklı tezahürlerine işaret eden “Dede Ziyaretleri” ve “ulu ağaçlar” konusundaki sosyo-kültürel bazı pratik ve uygulamalara da değinilmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma kapsamında, Çanakkale yöresi Kazdağı Tahtacı kültürünün Mazırcı ve Çiçili oymaklarının yoğun olarak yaşadıkları bölgede, ölüm ve ölüm olgusuna ilişkin inanç pratikleri ve ritüellerin "betimlenmesi" ve söz konusu sosyo-kültürel pratiklere yüklenen anlamların, emik perspektiften oluşturdukları kültürel anlam matrisinin bileşenlerinin yorumlamacı bir çerçevede temellendirilmiş kuram perspektifi içinde nitel veriler üzerinden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma kapsamında, araştırmanın temel sorununa uygun olarak, Tahtacıların gündelik gerçeklik içinde ölüm olgusu karşısında uyguladıkları sosyo-kültürel pratiklerin ve bu pratiklere ilişkin kolektif olarak inşa etmiş oldukları "ortak anlamlar" ın "emik"¹ bir perspektiften ve fenomenolojik açıdan "yorumlamacı" (hermeneutik) bir çerçeve içinde analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Bu kapsamda, yöredeki yerel Tahtacıların oluşturduğu derneğin çalışmalarına katılmış, saha çalışmaları derneğin aracılığı ve bilgisi dâhilinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu verilerin toplanması 2009 yılından 2013 yılına kadar geçen zaman aralığı içinde, çeşitli Tahtacı köylerinin ziyaret edilmesi, ses ve görüntü kayıtları eşliğinde sözlü tarih, görüşme ve odak grup görüşmeleri yapılması suretiyle elde edilmiştir.

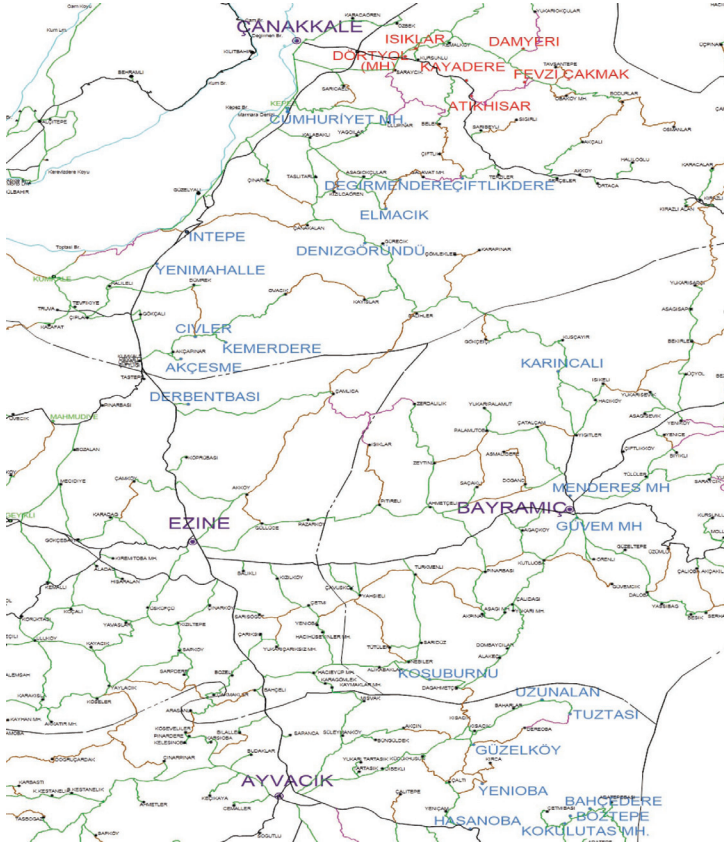

Şekil 1. Data nirengileme

"Etik" bir perspektiften olgusal tanımlamalarla saha çalışması yapılması yerine, fenomenolojik ve etnografik çalışmalarda "yerelin perspektifinin" elde edilmesine tanınan "emik" önceliğe paralel olarak, hermeneutik akıl yürütme stratejilerine dayalı (abdüksiyon)², nitel bir araştırma deseni oluşturulmuş ve sözlü tarih, mülakat ve odak grup görüşmeleri çerçevesinde toplanan veriler değerlendirilmiştir.

Nitel verilerin gerek toplanması gerekse bir modele dönüştürülmesi sürecinde, “nitel veri nirengilemesi³” stratejisi uygulanmış, kanaat önderleri ile yapılan görüşmeler ve bu görüşmelerden elde edilen nitel veriler, 3-6 kişilik odak grup görüşmeleri ile revize edilmiş, elde edilen nirengilenmiş veriler “temellendirilmiş kuram” yaklaşımı (grounded theory) çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çanakkale yöresinde İl ve ilçe merkezlerindeki mahalleler ile köylerde yaklaşık 28 Tahtacı yerleşim yeri bulunmaktadır. Araştırma kapsamında, birçok defa Akçeşme, Kemerdere, Çiftlikdere ve Karıncalı köylerinde “saha çalışmaları”, “mülakatlar” ve “odak grup görüşmeleri” yapılmıştır. Koşuburnu, Güzelköy, Kemerdere, Yenimahalle, Elmacık ve Değirmendere’de saha gözlemleri gerçekleştirilmiştir.

Harita 1. Çanakkale Yöresi Tahtacı Yerleşim Yerleri, İlçe Merkezi, Mahalle ve Köyler: Mazıcı (kırmızı) ve Çiçili (Mavi) Oymaklarına Göre

4. Kazdağı Tahtacı Türkmen Kozmolojisinde "Hakka YürümeK" ve Tinsel Yaşam Formlarına İlişkin Ritüeller

1800-1850'li yıllarda yerleşik yaşama geçmeye başladıkları ve bunun öncesinde konar-göçer bir yaşam tarzı sürdürdükleri düşünülen Tahtacıların, Anadolu'da Çanakkale Kaz Dağları'ndan (İda) başlayıp, ağırlıklı olarak güneye doğru ilerleyen Balıkesir, Edremit, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Antalya, Mersin ve Adana'ya kadar uzanan hat üzerinde çoğunlukla ormanlık ve dağlık alanlarda yerleşmiş oldukları görülmektedir.

En genel anlamda, geleneksel olarak bir iş ve uğraş biçimi olarak geçimlerini ağaç kesmek, dilmek, kiriş ve tahta biçmekle sağladıkları için Anadolu'da genellikle ormanlık alanlarda ve orman işçiliğinin yapıldığı yörelerde sağlayan (Çıblak 2005a:30) "Tahtacılar"; inanç biçimi açısından "Kızılbaz-Alevi" (Engin 1998:74); sosyo-kültürel bir etnisite kategorisi olarak, "Türkmen" (Yetişen 1986:2 ve Engin 1998:75) kolektif kimlik örüntüsü entegrasyonuna sahip; geleneksel anlamda mevsimlik konar-göçer sosyal hareketlilik formunu uzunca bir süre çadır hayatı ile sürdürerek tarihsel açıdan yakın zamanlarda yerleşik yaşama geçmiş ve Türkçe konuşan (Yörükhan 2006:364 ve Çıblak 2005a:36 ve 47) bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

4.1. Hakka YürümeK

Tahtacı inancında, kişinin biyolojik ölümü ile birlikte bedeninin öldüğüne, ruhunun ise "Hakka yürüdüğüne inanılır".

Genel anlamda, biyolojik ölümle birlikte bedenlerin toprakla -yeniden- bütünleştiğine, "ruh"un ise farklı bir boyutta ve biçimde yaşamlarını "hem bu dünya hem de öte dünya ile ilişkili olarak" sürdürmeye devam ettiğine, "Haktan gelindiğine ve hakka döndüğüne" inanılır.

Tahtacı Türkmenleri'nde aslanan "yola" girdikten⁴ sonra "kâmil insan olmak-turap (toprak) karakterli insan olabilmektir⁵.

Toprak karakterli olmak, "özünü bilmek-kendini bilmek-bu dünyanın geçiciliğini bilmek-ölçülü olmak-kalp kırmamak" biçimlerinde yorumlanabilecek önemli bir sembolizme ve bu sembolizmin içerdiği "katlı anlamlara" karşılık gelmektedir.

Topraktan yaratıldığına ve içine yaratıcı tarafından ruh üflendiğine inanılan insanın, Yaşamın "özle" bütünleşmenin bir sembolü olarak yorumlanmaktadır (K.İ: 2013).

Genellikle vefat eden kişiler için "öldü" ifadesi değil, "Hakka yürüdü" ifadesi tercih edilir. Bedenin öldüğü, ruhun ise "öte dünyaya göçtüğü" ve ruh için yeni bir

yaşam formu başladığına inanıldığından, Türkmen mezarlarında toprak üzerinde anıtsal kabirler, görkemli çatılı yapılara rastlanılmamaktadır.

Dedelerin mezarlarında da dahi “toprakla bir olma” durumunu ifade eden, mezar biçimlerine rastlanılmakta, sözü edilen gösterişli yapılar görülmemektedir⁶.

Tahtacı Türkmenleri’nde “dona girmek” olarak tabir edilen biyolojik bedenin geçiciliğini ifade eden ve ruh göçüne karşılık gelen kimi inanış biçimlerine rastlanılmaktadır.

“Uçtu gönül kuşu da

Gitti de havaya”⁷

Örneğin “hakka yürüyen” kişinin “kırkında” “kırk yemeği” nin (keşkek vb) hazırlanması esnasında gelen bir güvercinin (daha çok kuş-kumru donunda görülür) mevtanın kendisi olduğu düşünülür ve “O geldi” denilir (K.1: 2013).

Bu anlayış çerçevesinde, Tahtacılar genellikle kumru, güvercin gibi atalar ruhunu çağrıştıran varlıkları öldürmez ve muhabbetle bakarlar (K.2: 2013).

Tahtacı Türkmenler’den birinin düşüne “hakka yürüyen-vefat etmiş olan” biri girdiğinde, ölen kişinin ruhuna gönderilmesi için hayattaki kişilere bir ikram dağıtılır. Bu ikram kuzu, horoz, hatta bisküvi bile olabilir ve bunun ölen kişinin ruhuna **gideceği** düşünülerek, “*urfuna değsin*” denilerek “*urfuna gönderilir*”.

“Ruhuna gönderilen kişinin, öte tarafta kendi yanındakileri davet ederek ruhuna gönderilene paylaştığına⁸ inanılır” (K.1: 2013).

Bu anlamda, bu dünyadaki ile benzerlik taşıyan bir öte dünya anlayışı vardır. Ancak bu dünyadan, öte tarafa geçmeden önce önemli olan bu dünyada iken “*dara çekilmek*”, “*kendi nefsi muhasebesini yaparak doğru şekilde yaşamak*”tır.

Doğru şekilde yaşamak, bireysel olduğu kadar toplumsal boyutlar içeren “Meydan Görmek”⁹ kavramı ile ilişkilendirilebilir ki, *meydan görmek*, bireysel düzeyde *etik*, toplumsal boyutta ise *ahlaki* tavır alış, düşünüş, yapıp ediş ve sorumluluklar ile ilişkilendirilmiş *yorum çerçevelerine* dayalı görünmektedir.

Tahtacılar göre doğru biçimde yaşamanın temel ilkeleri;

“ *Din dinleme,*

Gov govlama,

Gıybet eyleme,

Elinle koymadığını elleme,

Gözünle görmediğini söyleme,

*Gözünle gördüğünü eteğinle ört,
Kendine hoş gelmeyen şeyleri başkalarına reva görme,
Eline, beline, diline sahip ol."*¹⁰

Biçiminde özetlenebilir.

Varolan her şey yaratandan bir parçadır. Tahtacılar hem yaratıcıya hem de tüm tezahürlerine karşı saygılıdır. Bu saygı "niyaz etme" biçiminde çeşitli ritüellerde kendisini göstermektedir.

"*Tanrının dostları asla ölmezler*", anlayışı esasen bu dünyada ve öteki âlemde yaratandan başka gerçek olmadığı, yaratıcının ise erdemini ta kendisi olduğu anlamına gelmektedir (Dedebaba 2011:47).

"Ayin-i cem" (Güruf), söz konusu erdemini tekrar tekrar inşa edildiği, yolun kurallarının hatırlatıldığı, erdemsizlikten arındığı önemli bir sosyal kurum olarak işlev göstermiş olması bakımından Tahtacılar arasında önemli bir sosyal kurum olarak dikkat çekmektedir.

Cemler, "bireysel benin toplumsal benliğe dönüştüğü" (Küçük 1995: 68), "Çerağın yanıp, delilin uyanması ile *nefslerin öldüğü*" "İnsana ve topluluğun bütünlüğüne yönelik saygı ve hoşgörü ilkesi" çerçevesinde, kavga, kırgınlık ve sorunların, "Eline, beline, diline sahip ol", "Yıktığın varsa kaldır, döktüğün varsa doldur, ağlattığın varsa güldür" ilkeleri esasınca topluluğun kendi içinde "meydan"da çözümlendiği ritüellere karşılık gelmektedir.

Cemde bulunanlar, topluluğa karşı hesap vermekle ve birbirlerinden "*razı olmak*"(yı) sağlamakla yükümlüdürler (Kaptan 2013:8).

"Hatır kalır, yol kalmaz" sözünde bayraklaşan bu toplumsal kurallar kesindir. Kimse "Falanca küsmesin, filanca üzülmesin!" diye bu anlamda gördüğü düzeni bozacak davranışı gizleyemez. Eğer bu alınan toplumsal kararı taraflardan biri kabul etmezse bu kez en büyük ceza verilir, "Düşkün" edilerek toplumdan dışlanır, kimse toplumdan ayrı yaşayamayacağı için mecbur kabul ederdi. Bu nedenle neredeyse idam gerektiren olaylar dışında çatışmalar resmi kurumlara yansıtılmazdı.

Doğa ve ormanlık alanlar ile özdeşleşmiş bir yaşam biçimine sahip Tahtacılar için, cehennemin çorak, kurak ve ağaçsız bir yer olarak tasavvur edildiğine ilişkin olarak;

"Ceynemin –cehennemin- gırına –ağaçsız, çorak yerine- git"(K.1: 2013).

Biçiminde bir bedduanın gündelik yaşam içinde kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Hıdırellez’de, bir başka deyişle de her yıl Mayıs ayının altıncı, yedinci ve sekizinci günleri için Kazdağı Tahtacı Türkmenleri arasında “6’sı sağlara, 7’si ölmüşlere ve 8’i dedelere, evliyalara, erenlere” biçiminde bir inanış bulunmaktadır.

“Adaklar” ve “kurbanlar” Tahtacı kültürü açısından önemli bir sosyal etkileşim ve dayanışma imkânı taşıdıkları kadar, inanç pratikleri açısından en açık biçimde sürdürülmekte olan ritüellere karşılık geldikleri görülmektedir.

“Hakka yürümüş olanların”¹¹ öte dünyada yaşamaya devam ettiklerine inanılarak gerek onlar için kesilen kurbanların (kuzu, oğlak), gerekse adaklıkların (fıstık, tatlı, meyve, çerezler, kabuklu fıstık, çikolata, lokum) ve içeceklerin (gazlı içecekler, ayran, limonata) kişilerce alınırken, “*urfulaana değsin*” ifadesi kullanılarak, “*allah kabul etsin*” denilerek alındığı, veren kişinin de “*urfulaa şen olsun*” dediği ifade edilmektedir (K.2: 2013).

Cenazenin arkasında, 3, 7, ya da kırkına gidildiğinde mutlaka bir şey götürülür, el boş gidilmez. Herhangi bir şey verilir. İkramlar yenilir içilir. Dönülürken cenaze sahipleri kimlerse urfuna değisin” denilir, cenaze sahibi de “*urfu şen olsun*” der.

Hıdırellez’de, 6 Mayıs sabahı gündeğmadan kalkılıp bir akarsu başında gidilir. Zamanın bu vakti Tahtacılar tarafından “suyun uyuduğı vakit” olarak adlandırılır. El, yüz yıkanır veya çimilir (yıkandırılır), eve dönüşte doğadan yedi farklı çiçek toplanır ve hanenin giriş kapısına asılır. Bir sonraki Hıdırelleze kadar o çiçek demeti o kapıda asılı kalır. Daha sonra hane halkı birbiri ile bayramlaşır, büyüklerin, ataların eli öpülür.

Ardından *adak çağırmaya (dağıtmaya)* çıkılır.

“her haneden bir kişi olmak üzere, hane adına hanenin anası, kızı veya gelini tarafından dağıtılacak adaklıklar, bir sininin içine dökülür ve köy meydanında toplanmış olan çocuklara götürülür. Köyün meydanında yarım ay biçiminde ellerinde (çiçeklerle süslenmiş) adak sepetleri (K.3: 2013) ile toplanmış çocuklar “geeeeeelin adaağa” biçiminde bağırarak, diğer çocukları ve köylüleri de adaağa davet ederler. Bu gün muhtarlığın hoparlör sisteminden “Göy kahvesinin önünden adak dağıtılacaktır, bütün köy davetlidir” anonsu da yapılabilmektedir. Adaklar, adak sahibi tarafından, dargın, küs ailenin çocuğı ayrımı yapılmaksızın, eşit bir şekilde, adak dağıtan tarafından bizzat hakça paylaşırılarak elden dağıtılır. Kadınlar sonra orada bulunan erkeklere de adaktan dağıtırlar. Erkekler birbiriyle bayramlaşırlar ve en son olarak adak dağıtan kadınlar birbirlerine de adaklık alıp-verirler ve bayramlaşırlar. Adak alındığında dağıtana “kubul olsun” temennisinden bulunulur -adakta “kubul olsun”, kurbanda “urflarına değsin- denilir. Daha sonra büyükler mutlaka evlerinde ziyaret edilir. Burada da yine ikramlar yapılır, adaklık fıstıklar yine bayram sofrasında yerini korur.

Hıdırellezin 2. günü olan 7 Mayıs'ta "hakka yürümüş olan yakınlar" ve 3. günü olan 8 Mayıs'ta da o yöredeki *yadır* olan bir bölgeye gidilerek "Dede" için kurban kesilir.

4.2. Cenaze Ritüelinin Aşamaları

Bir Tahtacı Türkmeni için beden ölmesi, Ruhun "Hakka Yürümesi"; "Haktan geldik, Hakka dönüyoruz" düşüncesi bakımından ahiret yaşamına geçişin başlangıcı anlamına gelir. Erkânsız Cenaze Kalkmaz. Düşküne Nefes Okunmaz. Bir Tahtacı Türkmeni "hakka yürüdüğü" en genel anlamda mevtaya, "ölüm abdesti aldırılır-taharat suyuna koyulur"(K.4: 2009), "erkânı okunur", "üç ölüm nefesleri okunur", "yıkılır", "helallik duası okunur" ve "defnedilir"(K.5: 2011).

4.2.1. Ölüm Döşegi

Geleneksel olarak ölüm döşeginde "sayıklama", sayıklayanın "öte ile konuştuğu" şeklinde yorumlanır. Kişi can çekişiyorsa, kurtarıma imkânı kalmamış ve "ölüm döşeginde" ise, "bir yakınının giysisi ya da bir eşyası" yanına koyulur. Ölüm döşegindeki kişinin yanında "ağlanmaz, ağıt yakılmaz". Etrafındaki yakınları sessizce beklerler. Bu durum "Azraile kapıdan yol açmak" olarak yorumlanır (K.6: 2010).

Mersin yöresi Tahtacılarında da benzer bir biçimde ölüm döşegindeki kişinin sıkıntı çekmesi durumunda odanın kapısının açıldığı, kapının önünde de kimsenin durmasına "Azrail'in yanlışlıkla kapının girişinde duran kişiyi götürebileceği" gerekçesi ile izin verilmediği, bazı mahallelerde ise ölen kişinin üzerine rahatlaması için *Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali* denilmesi suretiyle yeşil bir yaprak atıldığı (Selçuk 2008:267) ifade edilmektedir.

4.2.2. Ölüm Abdesti Aldırma - Taharet Suyuna Koyma

Tahtacı Türkmenlerinden biri vefat ettiğinde, eğer defin işleminin gerçekleşmesi için yeterli vakit yoksa kısaca günbatımına yakın bir vakitte kişi "Hakka yürüdü" ya da yakınlarının gelmesinin beklenmesi gerekiyor ise, cenaze bir gece evde bekletilir.

Evin bir odasının ortasına yatak serilir ve mevta yatırılarak, başucuna "delil" konularak, "Delilci" (Çerağcı) tarafından delil uyandırılır (Tunçay 2010).

Delil, tülbentin içine tuz konulması suretiyle hazırlanan fitilin, zeytinyağı ile ıslatılması suretiyle hazırlanır. Genellikle meşe kömürü ile tutuşturulur (K.3: 2013).

Eğer mevta kadın ise, "delili", "Delilci"nin hanımı uyandırır (K.5: 2011).

Mevta, hayatta iken kendisini öldüğünde yıkaması için vasiyet ettiği bir kişi varsa onun tarafından yoksa, yıkama görevini üstlenen kişi tarafından yıkılır. Mevtanın, biraz ılık su ile taharetlendirilmesi ve kurulması suretiyle "ölüm abdesti

aldırılır”(K.5:2011), bir başka deyişle de “Taharet suyuna koyma” (Tunçay 2010) işlemi gerçekleştirilir.

Taharet suyuna koyma işleminin ardından, mevtanın önce çenesi ardından ayakları çarşaf bezi ya da uygun bir iple çatlır (bağlanır) ve üzeri örtülür (K.4: 2009).

4.2.3. Cenazenin Erkân'ının Okunması - Erkân Vurma

Mevtanın “erkân duası”nın okunması anlamına gelir.

Cenazenin “erkân duası” genellikle varsa “Dede” yok ise “Rehber” veya “Sazandar-Zâkir” tarafından okunur. Bu hizmeti verecek söz konusu kişiler bulunmadığında, “dua”yı bilen herhangi biri tarafından da okunabilir. Kadınların erkânları Erkekler tarafından vurulabilir/okunabilir ancak “ölüm abdesti aldırma” işlemleri mutlaka kadınlar tarafından yapılır ve kadınlar tarafından yıkanır (yunur) (K.2: 2013).

Ölüm Erkânı, Erkânı okuyacak kişinin (Dede, Rehber, Sâzandar ya da Erkânı bilen kişi) sağ elini mevtanın göğsüne koyması suretiyle üç kez okunur:

ÖLÜM ERKÂNI

Bismişah

Allah Allah

Geldik dünya evine,

Göçtük ahret evine

Bağlandık on iki imam yoluna

Haldir hal

Yoldur yol

Yürü bre Allah'ın kulu

Gittiğin cennet evi

Daldığın ahret gölü

Mükerrem evvel Mükerrem sani

Benim elim değil

Şah ustasının eli (K.4: 2009).

4.2.4. Ölüm Nefeslerinin Okunması – Mevtanın Sazının Çalınması

Mevtanın, erkânı okunduktan sonra, sazandar onun başucundaki “delil”in sağ tarafına oturur ve “ölümle ilgi üç nefes” okur.

NEFES I		
Aşağıdan gelir de Acem de Acem de kokusu... Çırpınır çırpınır da ağları Ağları anası. Gel de anası Ölüm dediğin de iç de, iç de acısı. Var git ölüm de neyin de kaldı Senin de bizde. Gel de bizde. Ölüm geldi de içimizde, İçimizde gezer idi. Ananın babanın da bağırnı Bağırnı ezerti, gel de ezerti. Gelinlik kızların da al benzini de Al benzini çözerdi. Var git ölüm de neyin de kaldı Senin de bizde Gel de bizde. Ölüm geldi de içimizde de İçimizde gezer idi. Geldi de içimizde de içimizde kışladı, geldi kışladı. Gelinlik kızlardan da Koç yiğitlerden başladı. Var git ölüm neyin de kaldı Senin de bizde, Gel de bizde. (Kavak dalından düşer yaprak Düşer de olur yaprak Gelişimiz toprak, Gidişimiz kara toprak. Var git ölüm neyin de kaldı Senin de bizde, Gel de bizde)	Güz gelince çayır çimen de Çimen de bitmez mi? Yaz gelince de bülbüller de Bülbüller de ötmey mi? Gel de ötmey mi? Ya ananı babanı da Aldığın da yetmez mi? Var git ölüm de neyin de kaldı Senin de bizde, Gel de bizde. Gel Kul Himmetim de Yüksek yerlere de Minareler kuruldu. Ya çakıcıya, çapacıya da Küreklere de küreklere de verildi Gel de verildi. Ya cümle âlemlerin de Başlarına toplandı, Ya var git ölüm de neyin de kaldı Senin de bizde Gel de bizde. Uçtu gönül kuşu da Gitti de havaya, Gonmayınca da inanmam da İnanmam da gönül Gel de gönül, gönül Koyun suyu ateşe de Ateşe ısınsın. Yunmayınca da inanmam da İnanmamda gönül Gel de gönül, gönül. Ölüm geldi de içimizde de, İçimizde gezer idi.	Terziler gelsin de kefenimi de Kefenimi diksin Ustası gelsin de tabutlarımı da Tabutlarımı da çaksın Gel de çaksın, çaksın Göğsümden yeşil çimenler de Çimenler de bitsin. Bitmeyince inanmam da İnanmam da gönül Gel de gönül, gönül. Ne dersin şu feleğin işine de Dönmüş yönünü hakka gidiyor Biçin bir gömlek istemey yaka Giymeyince inanmam da İnanmamda gönül Gel de gönül, gönül. İşte geldi bize kefarete bezi Mesken oldu, Süzüldü ela göze Çatıldı tabutum kazıldı mezarım Gömülmeyince inanmam da İnanmam da gönül Gel de gönül, gönül. Yürü bre kul Himmetim Der ki varalım Varıp da ziraat köprüsünden geçelim Azrail'e sualler de sualler de verelim Vermeyince inanmam da İnanmam da gönül Gel de gönül, gönül (K.7:2013)

NEFES II	
<p><i>Dünyaya geldim geleli Arada dönecek dermanı mı var Azrail gelmiş sual sormaya Sual verecek de derman mı var Hani biz ile dünyaya gelenler Elini önümüze verenler Yollar korkulu diye Haram yiyenler Haram götürecek dermanım mı var benim</i></p>	<p><i>Anadan babadan aldık hatır Al benim gönlümü hakka götür Derlerdi bana kem yükü götür Kem yükü götürecek dermanım mı var benim Gel Kul Himmetim eşler nökerler Yediğimiz akça şekerler Böyle güzel seviyoruz diye adımızı çekerler Böyle güzel sevecek dermanım mı var benim (K.7: 2013)</i></p>
NEFES III	
<p><i>Hakkın kandilinde gizli sır idim Anamın beline indirdin beni Ak mürekkep idim kızıl kan ettin Türlü renklere yandırdın beni Anamın karnında ben neler gördüm Yedi derya geçtim ummana daldım Dokuz aylık yoldan sefere geldim Bir kapısız hana indirdin beni Ben de bildim şu dünyaya geldiğimi Tuzlandım da çaputlara belendim Bir zamanlar beşiklerde eğlendim Anamın sütünü kandırdın beni Beş yaşında akıl geldi başıma On yaşında gider oldum işime Varıp da değince onbeş yaşıma Bir kuru sevdaya yeldirdin beni</i></p>	<p><i>Yaşım onbeş, yirmiye yol oldu Otuzunda çevre yanım göl oldu Kırkında hayırım şerrim belli oldu Hayrımı şerrimi bildirdin bana Ellisinde yaşım yarısını geçti Altmışında yollarıma yokuş düştü Yetmişinde tebdilim şaştı Mertepten mertebe yeldirdin beni Seksininde baratçığım yazıldı Doksanında azalarım çözüldü Yüz yaşında damarlarım büzüldü Bir sabi masuma dönderdin beni Kul Himmetim der ki yaktın yandırdın Ecel şerbetini vermedin kandırdın Emreyledin Azraili gönderdin Hiç de doğmamışa dönderdin beni (K.7:2013)</i></p>
NEFES IV	
<p><i>Gafil kalma şaşkın bir gün ölürsün Dünya dolu malın olsa ne fayda Ettiğin işlere pişman olursun Pişmanlık ele geçmez ne fayda Bir gün seni götürürler evinden Hak-kın kelimini kesme dilinden Kurtulmazsın Azrail'in elinden Türlü türlü yolun olsa ne fayda Söylersin de sen sözünden şaşmazsın Helalini haramından seçmezsin</i></p>	<p><i>Kesilir kısmetin suda içmezsin Akan çaylar senin olsa ne fayda Sen söylersin söz içinde sözüm var Çalarsın çırparsın oğlun kızın var Hiç demezsin üç beş arşın bezim var Bedestanlar senin olsa ne fayda Kul Himmet Üstadım çöksem otursam Türlü varlığımı ele götürsem Dünya benim diye zapta geçirimsem Bütün dünya senin olsa ne fayda (K.7:2013)</i></p>

NEFES V	
<p><i>Dünyada üç nesne büktü belimi, Biri yoksulluk, bir ayrılık, bir ölüm. Yaktı bağrım, dal eyledi belimi, Biri yoksulluk, bir ayrılık, bir ölüm. Felek bir ok attı büktü belimi, Akar gözlerimin kan ile nemi, Bal yerine bana içirdi semi, Biri yoksulluk, bir ayrılık, bir ölüm. Felek ağu kattı benim aşıma, Toprak saçtı kirpiğime kaşıma, Gör neler getirdi garip başıma, Biri yoksulluk, bir ayrılık, bir ölüm.</i></p>	<p><i>Şu fani dünyada, murat alınmaz, Hep gelenler gider, bunda kalınmaz, Bildim bu dertlere hiç çare olmaz, Biri yoksulluk, bir ayrılık, bir ölüm. Genç Abdal dertli dertli söyledi, Görün dostl-ar felek bana neyledi, Yıktı gönül şehrim viran eyledi (K.8:2013).</i></p>

Ölüm nefesleri okunurken, herkes nefeslere saygı gereği metanetini korumaya çalışır. Kadınlar mevtanın başında genellikle kişinin hayatı ve olumlu yönleri ile ilgili ağıtlar yakarlar. Erkeklerin ağıt yakması çok nadir rastlanan bir durumdur (K.6: 2010).

Ölüm ritüelleri esnasında genellikle kadınlar cenazenin başında bekler ve sabaha kadar ağıtlar yakarlarken, erkekler evin dışında çeşitli noktalarda meydan ateşleri yakarak onların etrafında sabaha kadar beklerler (K.9: 2013).

Evin dışında yakılan bu ateşlerin çevresinde diğer köylerden kalkıp gelenler de dâhil olmak üzere mesafeli bir biçimde ölünün başı beklenir (K.2: 2013).

Kazdağı Tahtacı Türkmenleri'nde ölüm nefesleri genellikle Kul Himmet'e bağlanır.

4.2.5. Cenazenin Yıkanması – Cenaze Yuma ve Helallik Alınması

Cenazenin ölüm nefesleri okunduktan, "sazı çalındıktan" sonra, tam yıkama için dışarıya çıkarılacağı zaman, Salman tarafından (12 hizmetlerden birini teşkil eder), yüz ve beden traşı yapılır. Salman'ın olmadığı durumlarda bu hizmeti "hizmet yetiren" oradaki diğer hizmet erlerinden biri rolü üstlenebilmektedir (K.4: 2009).

"Taharat suyuna koyma" işleminde olduğu gibi "Salman"ın vazifesini, mevtanın kadın olduğu durumlarda Salman'ın karısı veya bu "hizmeti bilen ve yerine getirebilecek" oradaki diğer hizmet ehli kadınlardan biri üstlenebilir.

Erkek mevta ise yıkanmadan önce eşi sağ ise gelip ayağına "niyaz eder" ve "ayağını yıkar", karısı yoksa kızı, kardeşi veya gelini de yapabilir (K.9:2013).

Bu durum yola girmenin kadınlarda evlilik ile birlikte başlaması sebebiyle, "yolun kendisine" yapılan bir niyaz olduğu düşünülebilir (K.1: 2013).

Ardından cenaze yıkanması için dışarıya çıkarılır. Önceden hazırlanan suyun içerisine mevsim çiçeklerinden özellikle de varsa mersin, fesleğen (reyhan), limon çiçeği (oğulotu-melisa), zeytin çiçeği (biberiye), gül vb. yörede bulunan çiçekler atılır. Civar çevre ilçe ve köylerden gelen tanıdık ve akrabaların kendi köylerinden getirdikleri çiçekler de yıkama suyuna ve mevtanın mezarına konulur (K.1 ve K.2: 2013).

Mevtaya ilk suyu yakınları döker. Bu işlem, bir “helgin” (bakır bakraç) aracılığı ile mevtanın başından ayakucuna kadar su dökülmesi biçiminde gerçekleşir (K.1: 2010).

Cenaze genellikle iki kişi tarafından yıkanır. Bir kişi su koyuculuk görevi üstlenirken diğer bir kişi yıkama hizmetini gerçekleştirir.

Su dökene, dağıtana “sakka”, yıkayana “yuyucu” denir (K.1: 2010).

Mevtanın başından başlanarak, sağ ayağına kadar, sonra başından sol ayağına kadar ve en son olarak da baştan itibaren ortaya doğru su dökülerek yıkama işlemi sürdürülür.

Yıkama işlemi bittikten sonra cenaze yıkandığı yerden alınarak, defnedileceği giysilerinin giydirileceği ayrı bir yere alınır.

Tahtacıların defnedilirken giydikleri giysiye “Ölümlük Urba” adı verilir. Kadınlarda düğünlerinde “ikrar” vererek, yola girmiş olduklarındaki kıyafetlerini saklamış ve muhafaza etmişlerse o giysileri ile defnedilirler (K.1: 2013).

Şayet evlenirken giydiği giysisi uymuyor ise temiz yeni bir kıyafet ölümlük urba olarak sağlığında hazırlanır. Kişiler kendi ölümlük giysilerini henüz hayattayken hazırlayabilmekte, bir Türkmen kadınının, belli bir yaşa geldiklerinde hem kendisinin hem eşinin ölümlük giysilerini hazır ettiği görülmektedir. Ölümlük urba eğer hazır edilmeksizin ya da beklenmedik bir anda bir vefat gerçekleşmişse, yakınların birinde varsa alınıp, bedeli ödenmek ya da daha sonra aynısı yaptırılmak kaydıyla, mevtaya giydirilebilmekte ve defin bu şekilde gerçekleştirilebilmektedir (K.1:2010).

Ölen kişi kadın ise ellerine “Türkmen olduğu belli olsun” anlamına geldiği ifade edilen “kına” yakılır. İki el ve yanaklarına kokulu çiçekler koyulur (K.6: 2010).

Kefen bezi çakı ile kesilir, hazırlanır ve giysinın üzerine giydirilerek, ayak, göbek ve boyun kısmından olmak üzere üç yerden bağlanır, *düğüm* atılmaz, *düğüm* atılmama sebebi, vefat edenle öte dünyada tekrar buluşulacağı inancı ile ilişkilendirilebilir. Artun (2006)’ya göre, Çukurova Konar Göçer Türkmenleri’nde *düğüm* atıldığı takdirde vefat edenle öte dünyada görüşülemeyeceğine inanıldığından kefen hazırlanması sırasında, kefen mutlaka bıçak ile kesilip el ile dikilmekte ve dikilirken ipin uçlarına *düğüm* atılmamaktadır.

Ardından mevtanın üzerine çörek otu atılır. Yan tahtalar, *baş ve hece tahtası* hazırlanır. Mevta, cenazenin üstüne yatırıldığı ve taşındığı ağaçtan yapılmış "*sal ağacında*", ya da *tabut* içerisinde, "meydan kiliminin" üzerinde taşınır. Köylerde tabut olmadığı eski dönemlerde cenazenin mezarlığa kadar "meydan kilimi" üzerinde taşındığı ifade edilmektedir (K.7: 2013).

"Meydan" görmenin Tahtacı açısından bireysel ve toplumsal düzeyde taşıdığı önem, yaşamın nihayete erdiği ve "hakka yürüdüğü" ve en son ve en önemli "meydana geçeceği" yolculuğunda yine "meydan kilimi" üzerinde taşınması suretiyle sembolize edilmektedir.

Eski tarihlerde, cenaze, giydirildikten sonra, omuzlarda ya da dört tekerlekli kağı arabaları ile defnedileceği yere taşınırken, bugün genellikle belediyelerden temin edilen cenaze arabası, römorklu traktör ya da pikap türü araçlarla da cenaze evinden mezarlığa kadar taşınabilmektedir.

Çanakkale yöresindeki Kazdağı Tahtacı Türkmenlerinde genellikle mezarlıklarla köyler arasındaki mesafe uzak olduğundan bugün cenazelerin taşınması genellikle araçlarla sağlanmaktadır (K.9: 2013).

Cenaze taşıma aracına yerleştirildikten sonra, varsa Dede yoksa rehber ya da sazandar, onlar da yoksa "hizmeti yetirebilecek" nitelikte olduğu bilinen ve düşünülen bir kişi tarafından "*Helallik Duası*" ya da "*Yıkama Duası*" okunur:

"Elimi koydum döşüne, başını koydum musalla taşına, bu sade senin değil, cümle âlem başına."

Denildikten sonra,

"Ey sofular, cemaat, bu mevta gayri ben gidiyorum diyo,

Gelen komşularıma selam söyleyin diyo,

Acep hali ne diye soranlara da selam söyleyin diyo

Soyun beni de koyun teneşirin üstüne

Yuyun beni diyo soğuk sıcak suylan

Yuyan ahbablarıma selam söylen diyo.

Ah nerden düştüm şu dünyada ben senin hırsına

Doyamadım ben bu dünyada hısim komşuma

Selam (Namaz) için gelip de benim üstüme

Duran evlatlarımı da selam söyleyin diyo

Eyy cemaat bu mevta gayri ben gidiyorum diyo

*Gelenler gelsinmmn gelmeyenler bu dünyada kalsın diyo
Benim ahret hakkım sana helal olsun diyen komşularıma da selam söyleyin diyo
Alah Allaaah İllallah,
Ya Allaaah Ya Muhammed Ya Ali'm sendendir medet diyo
Allah taksiratını affetsin, cennet mekâm olsun, ardı aydın olsun,
Benim hakkım da sana helal olsun diyen komşularıma da selam söyleyin diyo
Şu mevtaya hakkınızı helal edin komşular diyo (üç kere söylenir) (K.4: 2009)*

“Cümleten hakkımız helal olsun” dindikten, cemaatten ölen kişiye hakları “helal edildikten” ve “Helallik alındıktan” sonra cenazenin mezarlığa götürülmesi safhasına geçilir.

Bu aşamada mevtanın cenaze aracındaki bu son yolculuğuna eşlik etmek için araçtaki yer durumuna bağlı olarak mümkün olduğu mevta yakını cenaze arabasına biner ve onu araçta yalnız bırakmamaya gayret eder. Ardından cenaze arabası başta olmak üzere konvoy halinde mezarlığa gidilir. Mezarlığa gidemeyenler için, henüz daha cenazenin haberi alındığı andan itibaren, köyün her hanesi tarafından cenaze evinin ziyaretçileri için yapılan ve herkesin elinden geleni esirgemeksizin hazır ettiği sofralardan kurulur. Mezarlığa gitmeyen, gidemeyenler için köyün her hanesinden birer sofra getirilir. Daha sonra benzer sofralar mezarlıktan dönenler için de hazır edilecektir.

4.2.6. Cenaze Namazı

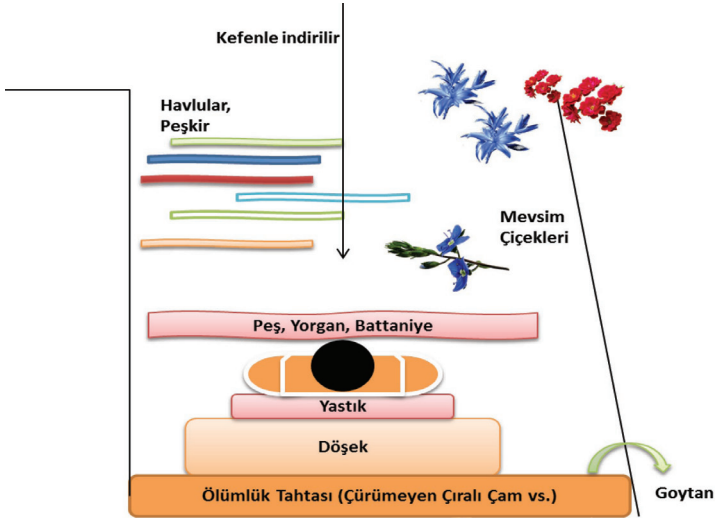
Cenaze mezarlığa getirildiğinde, musalla taşına ya da uygun bir yere yerleştirilir ve Diyanet İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir imam eşliğinde cenaze namazı kılınır ve resmi anlamda gömülme işleminin devlet kayıtlarına da geçmesi sağlanmış olur. Cenaze namazı arzu eden yakınların imamın arkasında saf tutması suretiyle gerçekleştirilir (K.9 ve K.2: 2013).

4.2.7. Defin İşlemi

Vefat haberi alındıktan sonra, Tahtacı Türkmenlerinden işi bilen ve gençlerden oluşan bir grup, kişinin sağlığında vasiyet etmişse, vasiyet ettiği yere, vasiyet etmemişse genellikle aileden önceden vefat edenlerin yakınında uygun bir yere “mezar” kazmaya giderler. Defin yeri açısından kişinin vasiyeti önem taşır, bu konuda hürdür, eğer vasiyeti varsa bu vasiyetin gereğinin yerine getirilmesine özen gösterilir. Mezarların derinliği yaklaşık olarak “göğüs hizasında kazılır” (K.9 2013).

Çanakkale Merkez'deki Tahtacı Türkmen Mezarları alışılmış mezar büyüklüğünden daha genişçe ve "goytan" verilerek kazılmaktadır. Anadolu'da "sarlanbaç, saptırma, sapıtma, koylama, evleme"¹² gibi isimlerle adlandırılan ve mezarın alt kısmının içeriye doğru belli bir açıyla oyulması işlemi, Tahtacı Türkmen mezarlarında da bu biçimiyle uygulanmaktadır.

Şekil 2. Tahtacı Mezarı

Mezarı kazanlar için mutlaka "ekmek, tahin helvası ve su" götürülür. Bu yiyecekler hem kazanlar tarafından yenilirken, hem de cenaze gömüldükten, mezarlığa gelenler tarafından birer lokma alınarak, mevtanın urfuna gönderilecektir (K.9: 2013).

Mezarın en alt kısma birçok Tahtacı Türkmeninin belirli bir yaşa geldiğinde temin ettiği, evinin bir köşesinde sakladığı, "ölümlük tahta"lar dizilir. Bu ölümlük tahtaların genellikle dayanıklı "çıralı çam" olması tercih edilir. Bu tahtaların üzerine mevtanın hiç kullanılmamış olması tercih edilen yatağı yerleştirilir ve yastığı ile yorganı ile battaniyesi (peş) ile dört dörtlük bir şekilde hazırlanmış olan bu yatağa cenaze yerleştirilir (K.1: 2010). Bu esnada mevtaya bakmak isteyenler için eğer cenazenin durumu uygun ise kefenin yüz kısmı kısa bir süre için açılarak, *ilk çapayı vuran kişi* tarafından çok az bir miktarda "toprak" serpiştirilerek kefen tekrar kapatılır (K.9: 2013).

Ölen kişilerin eşlerinin, ölen kişi kadın ise eşinin "yağlı", erkek ise eşinin "yazması" mevtanın yanına bırakılır.

Mezarlığa gelenler yanlarında, çiçekler, havlular (peşkir), battaniyeler ve kilimler getirirler. Getirilen bu havlular, battaniyeler, kilimler ve çiçekler mevtanın yanına ve üzerine özenle yerleştirilir. Mevtanın mezarının kapatılması esnasında “ilk toprağı” kimin atacağı önem taşır, mezarın hazırlanması sırasında ilk kazmayı vuran kişinin bu toprağı atmasına özellikle özen gösterilir İlk toprağın atılmasının ardından herkesin en az üç defa toprak atması suretiyle defin işlemleri gerçekleştirilir (K.9: 2013).

Kürek elden ele geçmez, yerden toprağın üzerinden alınarak yine toprağın üzerine bırakılır (K.7: 2013).

Testi ile getirilen su, mezara “*mevtanın başından ayağına, ayağından başına ve üçüncü ve son kez olmak üzere başından ayak kısmına doğru*” dökülür ve bu testi, arkası delinerek orada bırakılır (K.9: 2013).

Mezarın üzeri ortası yüksek bir tümsek olacak biçimde toprakla doldurulur ve bu toprağın üzeri de bütünüyle ağaç dallarıyla kapatılarak zeminle birleşen noktalarında taşlarla çevrilir.

4.2.8. Defin Sonrası İşlemler

Cenaze gömüldükten sonra köye dönüldüğünde cenaze evinde toplanılır. Köydeki evlerden “surga çıkarılır” yani ölü evine kadınlar, kendi evlerinden yemekler getirirler ki buna surfa düzmek adı verilir. Bu ortaklaşa kurulan sofralarda tüm taziye gelen ziyaretçiler ağırlanır. İlk günün telaşı içinde tüm eş, dost ve köy yerinde komşularca hazırlanan bu “sufuralar”, vefat edenin ailesinin cemaat tarafından sahiplenilmesi olarak yorumlanabilir. Cenaze gömüldükten sonra gelen “sufuralar”ın yanında pirinçten yapılan tatlı, “ölü aşı” da mutlaka yerini bulmaktadır. Herkes sofrasından yensin ister. Her ailenin çıkardığı sofranın hayrının, kendi ölülerinin de “urfuna gideceği” inancı olduğundan, sofraya çıkarma konusunda hiç çekingen davranılmaz. Cenaze evine, her hane (ocak) “kendinden” mutlaka ayrı bir sofraya, yiyecek, çay, kola vs, cenaze evine katkısı olacağını düşündüğü bir şey götürür. Cenaze evine eli boş gitmek hoş karşılanmaz. Taziye evine kırkı çıkıncaya kadar sürekli ziyaretçi geleceği bilindiğinden, mümkün olduğunca cenaze evinin ziyaretçileri için haneler sofraya getirmeye devam edilir. Kırkı çıkıncaya kadar mutlaka evlerde “ışık” yanar. Eskiden “çıra yakıldığı” bilinmektedir. “Ardı aydın olsun” inancı gereği açık bırakılan bu ışıklar ve yakılan ateşler önem taşır (K.2: 2013).

Yaşlı, kırklı evden, eğer yakınlarda düğünü olacak bir hane var ise “*yas alınır*”. Düğün evinin sahipleri çalgıcılarla birlikte kırklı eve gelirler ve çalgıcılar hüznü bir ezgi çalarak, yaşlı ailenin, komşularının “*rızasını alırlar*” (K.9: 2013).

4.2.8.1. Yas: "Üçü", "Yedisi", "Kırkı", "Yılı"¹³

Yasta eğlence olmaz, müzik çalınmaz. Hakka yürüyenin kırkı çıkmadan, mezarlığa çıkılmaz. Örneğin Hıdırellez öncesi bir cenaze olmuş ise kırkı çıkmadan o mezarlığa, *yas olduğu* düşünülerek çıkılmaz (K.1: 2010).

Cenazeye katılamayanlar, mümkün olduğunca, mevtanın defnedilmesinin ardından baş sağlığı dileğinde bulunmak için, üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerine katılmaya özen gösterirler. Her üç günde de küçükbaş hayvan ölen kişinin ruhu için kesilerek, mevtanın ruhuna gönderilir. İster Türkmen isterse Yörük olsun bu kurbandan yiyecek herkes "ölenin ruhuna değsin" diyerek taziyesini belirtir.

Defin işleminin ardından üçüncü, yedinci, kırkıncı günlerde ve yılında eğer "keşkek" yapılmayacak ise, pilav (bulgur veya prinçten), hoşaf (genellikle üzüm) ya da helva gibi, mümkün olduğu kadar dört-beş çeşit yiyeceğin olmasına özen gösterilen sofralar hazırlanır.

Cenazenin defnedilmesinin ardından genellikle 40'ında ve yılında keşkek yapılır. Keşkek temel olarak buğday ve bir kuzunun tamamından yapılan bir yemektir.

Herkes "keşkek" yapamaz. Türkmen Köyü olan Akçeşme'nin yıllardır "keşkek"ini, hemen yakınındaki bir Yörük Köyü olan Akçapınar'daki "Varlı Dayı" hazırlamaktadır (K1.2013).

Ayrıca sadece bir yemek olarak kabul edilmeyen özel bir ritüelin parçası olarak özel günlerde yapılır. Keşkeğin ne zaman yapılması planlandı ise önceki günün akşamı hazırlıklara başlanır. Kurban kesilirken bir çukur açılır ve kanı bu çukura akıtılır, kan ve yemekte kullanılmayacak parçaları dışarıda bırakılmaz, yine bu çukura gömülür. Kurbandan artanlar gelişi güzel bırakılmaz. Bu durumun kurbanın kutsallığı ve eski Türk geleneklerindeki kurban hayvanının yeniden hayata geleceği yönündeki inançlarla (Çıblak 2005b:166) ilgisi olduğu düşünülmektedir.

Ardından tamamı keşkek için kullanılır, bir başka yemek için pay ayrılmaz. Özellikle vefat edenin ardından bir yıl sonra düzenlenen *yıl kurbanında* kurban bir "bütün olarak"¹⁴ parçalara ayrılmadan pişirilir. Kurbanın bütün olarak pişirilmesi, "birlik" in beraberliğin bir sembolü olarak yorumlanabileceği gibi, bütün yaratılmışların da birliğini, bütünlüğünü, eşitliğini ifade ediyor olması anlamında önemlidir.

Öncelikle uzun bir çukur kazılarak, meşe odunları doldurulur ve keşkeğin pişirileceği kazanın yerleştirileceği bir ateş yakılır. Önce et haşlanır, tel tel dökülünceye ve kemikler parçalanmadan etlerin kemikten sıyrılabileceği kıvama gelinceye kadar -ki bu işlem sabaha kadar sürer- pişirilir. Bu işlemin ardından buğdayla birlikte "keşkeğin dövüldüğü" süreç başlar. "Keşkek dövme" işlemi saatlerce süren meşakkatli bir işlemdir (K.2: 2013).

Eskiden üç yıl üst üste vefat edenin ardından “*yılının*” yapıldığı ancak, bugün *yılından* sonra, *ikinci* ve *üçüncü* yılların pek yapılmadığı gözlenmektedir (K.1: 2013).

4.3. Dede Ziyaretleri

Halk arasında zor durumda olanlara yardımı dokunacağına ya da hastalara şifa vereceğine inanılan en önemli yerlerin başında yatır ziyaretleri gelmektedir. Yatır, “Belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan hakka yürümüş evliya” şeklinde tanımlanır. “Veli, ermiş, eren, dede” adları ile anılan bu kişiler, Allahın sevgili kulları olarak kabul edilirler (Çıblak 2005:203).

İslam-Türk tasavvufunda Veli ve Veli kültü üzerine yapmış olduğu çalışmasında Ahmet Yaşar Ocak (1992), arapça *velâ*, yahut *veliye* (yaklaşmak, yakın olmak) fiillerinden gelen *veli* kelimesinin sözlükte “dost, ahbap, arkadaş, yardımcı, komşu vs” anlamlarını içermekte olduğuna, *evliyâ* kelimesinin ise onun çoğulu olduğuna dikkat çekmektedir.

Türkçedeki kullanım biçimiyle evliyâ kelimesi ise gündelik kullanımda erenler, evliyalar şeklinde tekil manada kullanılmaktadır.

Tasavvuf terminolojisinde *veli*, Kur’an-ı Kerim’de bu kelimenin tekil ve çoğul şekliyle dost anlamında geçtiği ayetlere dayandırılmak suretiyle “Allahı seven, dost edinen ve O’nun tarafından dost edinilen” manasında alınıp kullanılmış, zamanla kendine özgü bir tekamül seyri takip ederek, “benliğini Allah’da yok etme suretiyle bir takım üstün vasıflar kazanarak harikulade şeyler izhar edebilen büyük insan manâsını almıştır. Ancak bu nitelikleriyle *veli* kavramının kullanım biçimi, Ocak(1992:1)’in da ifade etmiş olduğu gibi Kur’an’da geçen *veli* ve *evliya* kelimelerinin ifade ettiği anlamlarla doğrudan ilişki kurulamayacak bir niteliğe kavuşmuştur.

Bilindiği gibi, bir velinin hayatındaki harikulade olayları konu alan yazılı eserlere *menâkıpnâme* denilmekte, *menâkıpnâmeler* Bektaşî çevrelerinde *velâyetnâme* adı ile de anılmaktadır (Yıldırım, 2008: 12).

Kazdağı Tahtacı Türkmenleri’nde marifet gösteren evliya, eren ya da dedelerin anlatılarının sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılanlara dayalı bir nitelik taşıdığı görülmektedir.

Tahtacı Türkmen kültüründe, herhangi bir dileğin gerçekleşmesi ya da hayır işlemek için gidilen, ziyaret edilen edilen “kutsal” kabul edilen yerlerin, Çıblak(2005:203)’in da ifade etmekte olduğu gibi, bir yatır olabileceği gibi, ermişlerin biraraya geldiklerine inanılan bir tepe, kutsal sayılan bir mağara, bir su kenarı, ya da Kazdağı Tahtacı Türkmenleri’nde sıklıkla görüldüğü üzere, bir ağaç (*Hayıt Dede*) ya da ormanlık bölge olduğu görülmektedir.

Dede ziyareti, dedeye adak adanması, mum yakılması gibi uygulamalar, "Beni anlarsan bir tek sen anlarsın" biçiminde bir inançla ilişkilendirilebilmekte, bu ilişki biçiminin bu anlamda "öte dünya ile en aracısız, sıcak ve teklifsiz ilişki kurma biçimi olduğu" (K.2: 2013) ifade edilebilmekte, Erenlerin, "kazaya, belaya, müsibete uğramaya dur diyebilecek kişiler olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Dedelere ziyarete gidildiğinde, hava rüzgarlı ise, dilek mumlarının kimsenin gelip almasından kaygı duyulmaksızın, Dede'nin makamında bulunan mum yakma yerine bırakılabildiği, uygun hava koşulları olduğunda, daha sonra Dedeyi ziyarete gelen kişiler tarafından yakılmamış olan mumların da usulüne uygun olarak yakılacağına güvenilerek dilekte bulunulduğu görülmektedir (K.1: 2013).

Kazdağı Tahtacı Türkmenleri'nde Elmacık-Değirmendere yöresi Türkmenleri'nin çıktıkları *Elma Dede*, Ayvacık yöresi Türkmenlerinin ve Yörüklerinin çıktıkları *Tekke Dede ve Denizgöründü-Gürecik-Kepez* yöresi Türkmenlerinin çıktıkları *Arap Dede*, en çok adak adanan *Dedeler* olarak dikkat çekmektedir (K.1: 2013).

Ancak *Goca Cılbak'ın* (Cılbak Baba) ve Sarıkız'ın da adaklar konusunda özel bir önemi bulunmaktadır. Akçeşme Köyü mezarlığında bulunan *Uzun Dede* günümüzde artık genellikle Hıdırellez'de ziyaret edilen bir Dede Makamı olarak kabul edilmektedir (K.1: 2013)..

Tahtacı inanış ve toplumsal pratikleri çerçevesinde gözlemlenebileceği üzere *Dede "makamları"nın* farklılaşmış statüleri ve saygınlık dereceleri bulunmaktadır.

Adak kurbanı adanan Dede Makamlarının yanında *Akçeşme Köyü'ndeki Hayıt Dede makamında* olduğu gibi genellikle "cuma akşamları" (perşembeyi¹⁵ cumaya bağlayan gece) ziyaret edilmekte olan ve mum yakılarak dilekte bulunulan makamlar da bulunmaktadır. Özellikle eski dönemlerde, Cuma akşamlarında Dede evlerine gidildiği ve Dedenin olduğu Cuma akşamlarında, Dedelerin cemaate "kırgı çıkığı olan var mı?" diye soru ettikleri ve dargınlıkların, kırgınlıkların ve olumsuz görülen davranışlarda bulunan kişilerin kurulan bu halk meclisi çerçevesinde sorunlarına çözüm bulunulduğu ifade edilmektedir.

Sarıkız'a adak adamak için her bir dilek için Kaz Avlusundan bir taş alınır. Eğer alma imkânı yoksa adağın gönülden geçirilmesi yeterlidir. Sarıkız'da veya başka bir yerde bu adak adanabilir ve yerine getirilebilir. Sarıkız'da gerçekleştirilecek bir adak adanırsa orada gerçekleştirmek gerekmektedir. İyi niyetle dilenmeyen bir adağın canlı olarak Cılbak'a ulaşamayacağı anlayışı bulunur, buna "nefesi yetmedi", Cılbak baba istemedi yorumu yapılır. "Örneğin, Sarıkız'a adanan kurbanı taşıyor oldukları için, Cılbak'a giderken taka tuka bir arabanın yolda kalmasından endişe edil-

mez, Sarıkız'ın -kazaya belaya- mani olacağı, adağın sahiplerini koruyacağı” inancı bulunmaktadır (K.1: 2013).

“Elma Dede; (Elmacık); Türkmenler tarafından ziyaret edilen “adak” adanan dedelerden biridir. Elma Dede’ye Cuma akşamları (Perşembeyi –cumaya bağlayan akşam) dileği olanlar gelir. Mekâna varıldığında, doğrudan ismi ile hitap edilir:

“*Elma Dede, Elma Dede bu zamanın hayrolsun*” ya da *vakitler hayrolsun* denir” (K.1 ve K.2.:2013).

Tekke Dede; Tekke Dede; (Ayvacık); hem Türkmenler hem de Yörükler tarafından ziyaret edilen ve bugün türbe görünümünde olan yörenin tek dede ziyaretgâhıdır.

4.4. Ulu Ağaçlar

Dedelerin mezarlarının olduğu yerlerdeki ağaçlardan kesilmez. “Ulu ağaç” olarak adlandırılan ağaçların olduğu hemen her yerde bir “Dede”nin mezarı bulunduğu düşüncesi hâkimdir. Öyle ki bu durum Anadolu’nun birçok yerleşim yerinde ve hem sunni hem de kızılbaş topluluklarda görüldüğü biçimiyle ağaç kültü ile “atalar kültü”nün bir arada varolduğuna işaret etmektedir.

Meslek ve uğraş olarak tahtacılık, orman işçiliği ile özdeşleşmiş olan Tahtacıların bu ağaçların kesilmesine, dallarından bir parça dahi koparılmasına yönelik hassasiyetleri çok yüksek düzeydedir.

Aksüt (2013)’e göre, İçel ili Anamur ilçesi Patırlar obasında yıllar önce Tahtacıların ağaç kesimine başlamadan önce “Allah’ım bu ağacı kesmek zorunda kalıyorum, ekmeğim ağaçtan, yaşamak için buna mecburum” diye Allah’a yalvardıkları, kesim yapmadan önce ağaçtan özür dileyip¹⁶, kurban kestikleri ve obaya dağıttıkları, ardından ağaç kesimine başladıkları ifade edilmektedir. Yine Tahtacıların yoğun yaşadıkları birçok bölgede ağaç kesilirken; “Allah’ım, ekmeğim için yaş kesiyorum, baş kesmiyorum” denildiği ve genç ağaca el kalkmadığı, gereksiz yere hiç bir ağaç kesilmediği vurgulanmaktadır.

Ulu ağaçlar nesiler görmüştür, onların altında birçok kez ocaklar kurulmuş, adaklar kesilmiş, hatta ağıtlar yakılmıştır.

Eskilerin çocuğun karnı ağrıdığına, gel bir dağlara taşlara yapayım diyerek, ellerini çocuğun ağrıyan karnına koyarak şu dizeleri söyledikleri ifade edilmektedir “Dağlara, taşlara, Ulu Kaba ağaçlara, uç da git, uçta git” (K2: 2013).

5. Sonuç

Çanakkale yöresi Kazdağı Tahtacı Türkmen kolektif kimliğinin iki önemli kurucu unsuru olan “etnisite” ve “kızılbaşlık” örüntü entegrasyonlarının, geleneksel

olarak bir iş ve uğraş biçimi olarak geçimlerini ağaç kesmek, dilmek, kiriş ve tahta biçmek ve bunu gerçekleştirecek sosyo-kültürel çevre faktörleri ile bütünleşmiş olduğu "Tahtacılık"; Tahtacı-Türkmen kozmolojisi içinde ölüm ve öte dünyaya ilişkin sosyo-kültürel pratik ve ritüeller takımı açısından "bağdaştırmacı" (senkretik) bir yapı sergilemektedir.

Ölüm ritüelleri genel anlamda göz önünde bulundurulacak olursa, Tahtacı -Türkmen - Kızılbaş senkretizminin sosyo-kültürel pratik ve anlam kodları içinde bütünleşik bir yapı sergilediği görülmektedir.

Bir güç ve iktidar konusu olarak, sosyo-kültürel örüntü pratikleri (dilsel ve pratik eyleme dayalı biçimsel formlar) ve bu örüntü biçimlerinin sembolik kültürel anlam matrisinin (sembolik anlam referansları) "inşası"; bu noktada kolektif kimlik örüntüsü entegrasyonlarının tüm bileşenleri için gündeme getirilebilecek bir heterodoksiyi ifade eder görünmektedir.

Bu anlamda baskın sosyo-kültürel pratikler ve onların dayandığı anlam sistemlerine işaret eden sosyo-kültürel "gerçeklik döngüsü çerçevelerine", karşıt, muhalif ya da belirli bir ölçüye kadar farklılaşan bir dinsel heterodokside bahsedilmesi kadar, sosyo-kültürel yaşam tarzlarına ya da etnisiteye bağlı bir heterodoksi formundan bahsedilmesi de mümkün hale gelmektedir.

Bu noktada önemli olan nokta her ortodoksi-heterodoksi formunu, içinde bulunduğu tarihsel-kültürel-ekonomik-politik-inançsal ve sosyo-bilişsel "bağlamı"; "zaman-mekan koordinatları" içindeki eklemleme, dışarıda bırakma ve bağdaştırma dinamikleri; içinde değerlendirilmesinin gerekliliğidir.

Bu noktada heterodoks ve senkretik nitelikteki bir sosyo-kültürel gerçeklik inşasının ve bu inşaya bağlı kolektif kimlik aidiyeti örüntüsü entegrasyonlarının en belirleyici niteliği "bağlamsal" olarak inşa edilmeleri ve baskın örüntü ve kodların ötesinde, genellikle varlığını devam ettirebilmek için ötekisi olduğu "grup dışı"nın içinde kendine özgü (ezoterik), "gerçeklik döngüsü çerçeveleri" (biçim-içerik, form-anlam, zahir-batın açısından kurulan yapısal epistemoloji ve yapısal hermeneutik) inşa ediyor olmasıdır.

Anadolu topraklarına özgü bir inanç sistemi olarak Türkmen sosyo-kültürel etnisitesine eklemleme Kızılbaş-Alevilik'in, bu topraklar üzerinde heterodoks ve senkretik niteliklerinin kurucu unsurlarına yönelik bir çalışma, inceleme alanının heterodoks ve senkretik niteliklerini göz önünde bulunduran bir perspektiften Orta Asya, Orta Asya'dan Göç ve Anadolu coğrafyasındaki bağdaştırıcı etkilenimler üzerinden değerlendirilmek zorundadır.

Ölüm ritüelleri ve bu ritüellere yüklenen anlamlar, söz konusu bütüncül dinamiklerin, nesnel göstergeler biçiminde görgül hale geldiği önemli sosyo-kültürel pratikler olarak dikkat çekmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Emik yaklaşım insan davranışının nedenlerini aktörlerin inançları, değerleri, tanımlamaları ve ideolojilerinde bulan görüşler açısından önem taşımaktadır. Antropolojideki genel kullanım biçimiyle emik yaklaşım, “yerli”nin kategorilerinin ve kültüre özgü algılamalarının keşfedilmesine yöneliktir (Altuntek 2009:103-104) Etik yaklaşım ise aktörlerin perspektiflerinden çok, kültürlerarası karşılaştırma ve olgusal çözümleneler içeren sosyal bilimcinin, varolana ilişkin üretici yapı ve mekanizmalar konusundaki değerlendirici açıklamalarını içermektedir.
- ² “Abductive” (abdüksiyon) araştırma stratejisi, hermeneutik geleneğe dayalıdır.“Abduction”; sosyal aktörlerin yer aldığı faaliyetler, sosyal aktörler tarafından kullanılan kavramlar ve anlamlar üzerinde durarak, sosyal hayatın -içindeki verilerden hareketle- oluşan sosyal bilimsel model oluşturulması (temellendirilmiş kuram) sürecine karşılık gelmektedir (Blaikie 1993:176).
- ³ Nirengileme, nicel ve nitel toplumsal araştırmacılar tarafından kullanılabilir. Toplumsal araştırmaya uygulandığında, bir şeye çeşitli açılardan bakmanın tek bir yönden bakmaktan daha iyi/tercih edilebilir olduğu anlamına gelmektedir. Ölçüm, kuram, gözlem ve yöntem nirengilemesi biçiminde farklı türleri bulunmaktadır. (Neuman 2012:222).
- ⁴ Yola girmek, temelde ikrar alma-verme ritüeli ile ilgilidir ve erkek ikrarı ile kadın ikrarı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yola girmek ve yolda olmak, en genel anlamda erkek çocuklar için baş yülünmesi, ikrar töreni, müsahiplik töreni ve yıldaki bir kez meydandan geçme biçimindeki ritüellerle; kız çocukları için ise evlendikten sonra gerçekleştirilen, ikrar, müsahiplik ve meydan görme biçimindeki ritüellerle ilintilidir. Baş yülünmesi erkek çocuğun birey kabul edildiği ve saçlarının ustura ile kazındığı, 4-5 yaşlarında iken kendisine bir birey olması dolayısıyla, meyve ağaçları, tarlalar, bahçeler ya da hayvanlar hediye edildiği ve asla geri alınmadığı, bir ritüel iken, ikrar töreni kendisine yola, erkana girecek olan talibin, mürşit veya dedenin yolun kurallarına ilişkin öğüt ve telkinlerini kabul edip, benimsemesine dayanan bir ritüel biçiminde cereyan etmektedir. Bu benimseme, iradi olarak “yolun gereklerini yerine getirme”ye yönelik bir kabule dayanır ve “ölmeden ölmek” olarak da tabir edilmektedir.
- ⁵ Tahtacılar’daki bu anlayış karşılığını Hz. Ali’ye Hz. Muhammed tarafından Toprağın Babası (Ebû Türâb) lakabının takılmış olduğu düşüncesinde bulmaktadır. Bu konuda konudaki hadislerden biri Bûhari’nin çalışmasında (edeb, B.113; Müslim, fezâilü’s-sahâbe, H.38’den aktaran Başaran 1991:78) yer almaktadır.
- ⁶ Hem Yörüklerin, hem de Türkmenlerin adakta bulunduğu Ayvacık ilçesinde bulunan Tekke Dede bir türbe görünümünde olması sebebiyle bir istisna oluşturmaktadır.
- ⁷ Tahtacı Ölüm nefeslerinden bir alıntıdır. Ölüm nefeslerinin okundukları “an”lar itibariyle çok üzüntü verici anların canlandığı, etkileyici bulunan nefeslerdir.
- ⁸ Arpacı(2012:66) *Gök Tanrı İnançının Bilinmeyenleri* başlıklı çalışmasında Gök-Tanrı inancında, ölümler birlikte akrabalar ve ataların ruhları ile buluşacağı 4. Boyuta geçildiğine inanıldığına işaret etmektedir.

- ⁹ Alevi-Bektaşî-Kızılbaş zümrelerde "ikrar" verildikten sonra yılda en az bir defa "görgü cemi"ne girilip, özün dara çekilip, ikrarın yenilenmesi gerektiği düşünülmektedir.
- ¹⁰ Tanal, Öznur, (2013), "Tahtacılar ve Antalya Tahtacıları" başlıklı çalışmasında bu ilkelerin tahtacılar için önemine değinmektedir.
- ¹¹ Gök-Tanrı inancına göre ataların koruyucu olması için onları her zaman anmak gerekmektedir (Arpacı 2012:113).
- ¹² Şahin (2006)'ın "Balıkesir Çepnilerinde Defin ve Sonrası Bazı İnanış ve Uygulamalar" başlıklı çalışmasında, özellikle, "sapıtma, koylama ve evleme" tabirlerinin bu yöredeki Çepnilerce kullanıldığı ifade edilmektedir.
- ¹³ Gök tanrı inancına göre, insan öldüğü zaman 4. Boyuta geçer, bu boyut bilmediğimiz başka bir formla yaşamı devam ettirdiğimiz bir boyuttur ve boyutlar sonsuzdur. Bu boyutta daha önce ölmüş olan aile bireyleriyle ve atalarla buluşulur. Bu dünya da yaşarken kendi soyuna bağlı olmayan, atalarının adını anmayan, öldüğünde 4. Boyutta ataları ile ölmüşleri ile buluşamaz. Bir yıl boyunca "üzüt" olarak dünyaya tekrar gelirler ve evlatları bir yıl süre ile kendisini anmazlar ise "körmös" olurlar. "Üzütün" 4. Aleme varması mümkündür ancak körmösler asla varamazlar. Üzütü bu dünyada bazı kişiler görebilir ancak körmösler asla görülmez ve onlar artık bu dünyada insanlara kötülük getirirler. Üzütlerin ise insanlara bir zararı dokunmaz (Arpacı 2012:66-67).
- ¹⁴ Çıblak (2005b:164)'a göre Mersin Yöresindeki Çaylak Oymağı'na bağlı Tahtacılarıdaki İmam Hüseyin Kurbanı ve Kenanoğlu (2013)'e göre genel anlamda Alevilikteki musahiplik ve birlik kurbanlarında (Abdal Musa Kurbanı) kurban edilen hayvan bir bütün olarak parçalara ayrılmadan bütün olarak kazana koyulmaktadır.
- ¹⁵ Türkiye'de Aleviler ve bir kısım sunniler tarafından da yaşatılan "ölüler günü" ile ilgili bir gelenek bulunmaktadır. Türk kültüründe Perşembe günü, üç gün sonraki ve üç gün önceki günler olmak üzere haftanın tam ortası kabul edilir. Haftanın bu günü çok eski atalar değil, birinci ve ikinci kuşak ataların evi ziyaret ettiğine inanılır ve o akşam yağlı bir yemek yapılır. Evde mutlaka ışık olmalıdır ve iyi şeyler konuşulmalıdır. Çünkü ruhların memnun dönmeleri gerekir. Türkmenistan'da ölülerin ruhları için hamur yapılıp, pişirilir ve dışarıda yakılan ocaklarda ateşe yağ damlatılarak ölüer için çıkarılır (Arpacı 2012: 107-108).
- ¹⁶ Altay Türklerinden Tanrıca başı Akay Kine'nin Gök-Tanrı inancı içinde ağaç kültü ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmeler Tahtacıların uygulamaları ile büyük benzerlikler göstermektedir. Akay Kine, Altay'da da ağaç kesmek gerektiğinde, o ağaçtan insandan nasıl özür dileniyorsa o şekilde özür dilendiğini ifade etmektedir (Arpacı 2012:176).

Kaynakça

- AKSÜT, A. (2013). “Tahtacılar’da Halk İnançları”
[Erişim: <http://www.bademlerkoyu.com/ana.asp?y=17>] [Erişim tarihi: 26.06.2013]
- ALTUNTEK, N. S. (2009). “*Yerli’nin Bakışı*”, Etnografya: Kuram ve Yöntem. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- ARPACI, G. Y. (2012). *Gök-Tanrı İnancının Bilinmeyenler*. İstanbul: Çatı Kitapları.
- ARTUN, E. (2006). “Çukurova Konar-Göçer Türkmenlerinin Halk Kültürlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri”, II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 10-12 Nisan 2006. [Erişim:http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_konar_gocer.pdf]
- BAŞARAN, S. (1991). “Hadislerin Işığında Sahabe isimleri”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:3, Cilt:3, Yıl: 3, s.77-88.
- BLAİKİE, N. (1993). *Approaches to Social Enquiry*. UK.: Polity Press
- ÇIBLAK, N. (2005a). *Mersin Tahtacıları: Halkbilim Araştırmaları*. Ankara: Ürün Yayınları.
- ÇIBLAK, N. (2005b). “Mersin’de İnanç Merkezlerine Bağlı Kurban Törenleri”, *Türklük Bili-mi Araştırmaları*, Bahar, Sayı:17, s.155-176.
- DEDEBABA, B. N. (2011). Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik. Ankara: IX. Cilt, Ardıç Yayınları.
- ENGİN, İ. (1998). *Tahtacılar*. İstanbul: Ant Yayınları,
- KAPTAN, R. (2013). “Alevi Duaları Gülbanklar”,
[Erişim: <http://www.aleventum.de/Gulbanklar.pdf>][Erişim Tarihi: 14.07.2013]
- KENANOĞLU, A. (2013). “Alevilikte Kurban İnancı”
[Erişim:<http://www.evrensel.net/kose-yazisi/69585/alevikte-kurban-inanci.html#.U6QfDLEVT2g>]
[Erişim tarihi:2013-10-18 12:09:18]
- KÜÇÜK, M. (1995). *Horasan’dan İzmir Kıyılarına Cemaat-ı Tahtacıyan*. İstanbul: Nefes Yayınları
- NEUMAN, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (5. Baskı), Cilt I, (Çev. Sedef Özge), Ankara: Yayın Odası.
- OCAK, A. Y. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıp-nâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sa-140.
- SELÇUK, A. (2008). *Ağaçeri Türkmenleri: Tahtacılar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- ŞAHİN, H. İ. (2006). “Balıkesir Çepnilerinde Defin ve Sonrası Bazı İnanış ve Uygulamalar”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Yıl: 2006, Sayı: 39, s: 63-78.
- YETİŞEN, R. (1986). *Tahtacı Aşiretleri: Adet, Gelenek ve Görenekleri*. İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.
- TANAL, Ö. (2013). “Tahtacılar ve Antalya Tahtacıları”
[Erişim: <http://elmali.batiakdeniz.com/genelbilgi.php?gbid=51>]

[Erişim Tarihi: 18.06.2013]

TUNÇAY, A. (2010). Tahtacı Ozan Ali, "Tahtacı Türkmenlerde Cenaze Töreni"

[Erişim: <http://www.facebook.com/notes/tahtaci-ozan-ali/tahtaci-turkmenlerde-cenaze-toreni/164329386945418>] [Erişim Tarihi: 31.01.2011]

YILDIRIM, R. (2008). "Bir Tarih Kaynağı Olarak Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Sayı: 6, Güz:2007, Kış:2008, s. 9-37.

YÖRÜKHAN, Y. Z. (2006). *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, (Ekler ve Yayına Hazırlayan Turhan Yörükhan), Ankara: Ötüken Yayınları.

Kaynak Kişi Dizini: Odak Grup Katılımcıları ve Görüşmeciler

Kaynak Kişi: 1

Uyanık, Uygun (2013), Mühendis Akçeşme Köyü, Çanakkale.

Kazdağı Tahtacı Türkmenleri Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Dernek Başkanı

[Görüşme Tarihi: 01.06.2013] [Görüşme Tarihi: 28.05.2013] [Görüşme Tarihi: 18.06.2013]

[Görüşme Yeri: Uygun Uyanık'ın Evi, Çanakkale Merkez]

Uyanık, Uygun, (2010)

[Görüşme Tarihi: 26.05.2010]

[Görüşme Yeri: Uygun Uyanık'ın Evi, Çanakkale Merkez]

Kaynak Kişi: 2

Uyanık, Ali (2013), Eczacı, Akçeşme Köyü, Çanakkale.

Kazdağı Tahtacı Türkmenleri Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği yönetim kurulu üyesi

[Görüşme Tarihi: 28.05.2013]

[Görüşme Yeri: Uygun Uyanık'ın Evi, Çanakkale Merkez]

Kaynak Kişi: 3

Akbıyık, Ali, (Ali Amca), (2010), Mürebbe, Çiftlikdere Köyü, Çanakkale.

[Görüşme Tarihi: 14. 08.2010]

[Görüşme Yeri: Çiftlikdere]

Akbıyık, Ali, (Ali Amca), (2013)

[Görüşme Tarihi: 14.05.2013]

[Görüşme Yeri: Çiftlikdere]

Kaynak Kişi: 4

Ak, Mehmet, (Yaşaman), (2009), Sazandar, Bayramiç Karıncalı Köyü, Çanakkale.

[Görüşme Tarihi: 22.03.2009]

[Görüşme Yeri: Mustafa Kurt'un Evi, Çanakkale Merkez Karıncalı Köyü]

Kaynak Kişi: 5

İpkin, İsmail, Dede, Ayvacık Güzelköy, Çanakkale.

[Görüşme Tarihi: 28.01.2011]

[Görüşülen Yer: Çanakkale Merkez, ÇÖMÜ FEF Sosyoloji Bölümü]

Kaynak Kişi: 6

Uyanık, Neslihan Meryem, (2010), Akçeşme, Çanakkale.

[Görüşme Tarihi: 26.05.2010]

[Görüşme Yeri: Uygun Uyanık'ın Evi, Çanakkale Merkez]

Kaynak Kişi: 7

Ayaz, Ali (2013), Sazandar, Çiftlikdere Köyü, Çanakkale.

[Görüşme Tarihi: 14.05.2013]

[Görüşme Yeri: Çiftlikdere]

Kaynak Kişi: 8

Kurt, Mustafa, (Dık Dayı), (2009), Sazandar, Bayramiç Karıncalı Köyü, Çanakkale.

[Görüşme Tarihi: 22.03.2009]

[Görüşme Yeri: Çanakkale Merkez, Karıncalı Köyü Mustafa Kurt'un Evi]

Kaynak Kişi: 9

Uyanık, Cengiz, (2013), Kazdağı Tahtacı Türkmenleri Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Yönetim Kurulu Üyesi, Çanakkale.

[Görüşme Tarihi: 18.06.2013]

[Görüşme Yeri: Uygun Uyanık'ın Evi, Çanakkale Merkez]